

UNIVERSITATEA BABEȘ-BOLYAI CLUJ-NAPOCA

FACULTATEA DE LITERE

TEZA DE DOCTORAT

Scriitorul subteran. Studiu de caz: Ion D. Sîrbu

(rezumat)

Coordonator științific: prof. univ. dr. Ion Vartic

Doctorand: Mihai Barbu

2010

„Din ce în ce mai des îmi vine să citez-pe- nu-știu-cum-îl-cheamă care spunea: *tot ce am scris nu e decît o simplă Prefață: prefață la marea operă de artă, care a fost biata mea viață*”. (Șantier dramaturgic, în *Teatrul*, nr. 9, 1980, p. 28)

Obiectivele pe care ni le-am propus să le tratăm în prezenta teză se bazează pe cercetările pe care le-am efectuat în Arhiva Consiliului Național de Studiere a Ahivelor Securității, în biblioteci publice și particulare, pe mărturii ale contemporanilor scriitorului și au fost sintetizate și dezbătute în următoarele teme majore:

- I. **Ce este, ce vrea și cum se manifestă scriitorul subteran. Deosebiri și asemănări în cazurile Soljenițin-Sîrbu, identificarea subteranei autohtone, manifestările ei publice și particulare, analiza precursorilor, stabilirea verigilor neclare din biografie prin mărturii de istorie orală.**
- II. **Lămurirea majorității aspectelor biografice legate de „subterană”: frontul** (Cap. VII -1001 de zile și nopți în prima linie), **procesele și condamnările scriitorului** (Cap. XII - prezentarea detaliată a celor trei procese de baza documentelor din Arhiva CNSAS), **detenția** (Cap. XIV - Închisorile deținutului Ion D. Sîrbu- 5 ani, 4 luni și 20 de zile), **subteranul propriu-zis** (Cap. XV - Mina strămoșilor), **Dosarele de urmărire operativă** (Cap. XVI- Obiectivul „Șerbănescu”, Obiectivul „Ursu”, Obiectivul „Suru”, Cap. XVII- Obiectivul „Sîrbulescu” în „1977- un an în vizorul Securității”), **referiri consistente la Craiova văzută ca un posibil exil politic** (Cap. XXI- Isarlík, istorie și simbol al comunismului dinastic și în Cap. X- Eroii, destine și victime colaterale)
- III. **Reconstituirea, în urma cercetărilor din arhive și biblioteci publice și private, ale capitolelor pe care scriitorul le voia dezvoltate în proiectatele volume de Memorii pe care le intenționa să le scrie în ultimul său an de viață.** Acestea trebuiau să se refere la **Petrila** (căreia i-am dedicat cap. IV - *Valea și Colonia petrileană*, cap. V - *Matricea natală*, cap. VI - *Casa natală*), **Război** (cap. VIII- *Frontul*), **Filosofie** (Cap. VII- *Școla și anii de formare ai lui Sîrb Dezideriu*), **Blaga** (Cap. I.6. - *Scriitori solidari și scriitori solitari*, cap. X.5 și X.6 -*Eroii și destine, Victime colaterale*), **Ilegalitate** (Cap. IX-*Zarurile roșii*), **Pușcărie** (cap. XIV *Închisorile deținutului Sîrb Dezideriu*), **Craiova** (cap. XXI-*Opera*) „Voi începe luni, 11 aprilie (1989, n.n.), volumul meu de memorii, lăsând la o parte tot ceea ce am pe masă: Blaga, jurnalul, studiul despre neologisme. Văd, deocamdată, primele capitole: **Casa** (vezi cap. VI), **Mama**, **Tata** (vezi, pentru părinți și rude Cap. III- *Sagrada*

Familia). **Blaga** va fi un capitol în acest volum ca și **Partidul, Colegii, Universitatea, anii obsedaților... Valea Jiului**: o clasă muncitoare care a fost o clasă luptătoare. **Pușcăria și Craiova (exilul penal)** le las pentru al doilea volum^{xi}. La 11 mai 1989, Securitatea constată că starea lui obiectivului se înrăutățește și că renunță la scrierea *Memoriilor*.

IV. **Evaluarea operei antume și postume a scriitorului** (Cap. XXI-*Opera/ Receperea antumă/ Receperea postumă în Istoriile literare ale lui Nicolae Manolescu, Alex Ștefănescu și Marian Popa. Concluzii*)

Scriitorul subteran. Variantele Soljenițin-Sîrbu

„Definiția talentului - ca har ceresc, ca dar biogenezic, ca destin și chemare - acum, la mijlocul acestui veac cumplit în care trăim, trebuie completată. Talentul este un har, un dar, o chemare și un destin, cu condiția ca el să fie completat neaparat de trei factori sociali și anume: cultură, caracter și curaj. Numai talentul politic (adevăratul talent politic este mai rar decât talentul muzical) nu se mai poate lipsi de aceste coordonate ontice care sunt cultura, caracterul și curajul”. Astfel definește Sîrbu, în ianuarie-februarie 1989, într-un interviu pe care i l-a luat de publicistul craiovean Ion Jianu, talentul. Sîrbu speră să nu fi falsificat nimic din originea blagiană a acestor idei.

Potrivit lui Sîrbu, Blaga vedea în Limba Română întruchiparea unei zeițe de care trebuie să te temi „ca de o forță metafizică, transcedentală, capabilă de mari daruri dar și de cumplite pedepse”. În *Vițelul și stejarul*, Aleksandr Soljenițin dedică un întreg capitol „scriitorului ilegalist”. După expulzarea sa din U.R.S.S. - în februarie 1974 - *Vițelul și stejarul* a fost publicat, în rusește, la editura pariziană YMCA Press, în anul 1975. I-au urmat, imediat, și edițiile în alte limbi. În Rusia, textul *Vițelului...*, cu toate cele cinci completări (prima parte a cărții a fost scrisă în 1967), a apărut pentru prima oară în revista *Novii Mir*. Acest text a fost inclus de autor în ceea ce el numește „literatură secundară”.

Aceasta ar cuprinde literatura despre literatură, literatura pe teme literare și, în general, literatura generată de literaturăⁱⁱ. E foarte probabil, concede autorul, că dacă n-ar fi existat prima, nu s-ar fi născut nici a doua. Deși citită cu plăcere, Soljenițin o plasează „categoric mai prejos decât literatura-literatură”. El nu credea că, la doar 49 de ani, va ajunge să scrie memorii. Ceea ce l-a îndemnat să pună pe hârtie toate cele ce s-au petrecut în spatele unei cortine de fier e tocmai „secretomania încrâncenată și fricoasă de la care se trag toate nenorocirile țării noastre”. Al doilea motiv e pentru că de doi ani de zile simțea că stătea cu lațul în jurul gâtului și voia să știe dacă, la primăvară, lațul va slăbi sau îl va sufoca. Ion D. Sîrbu putea avea cam aceleași motive ca să-și scrie *Memoriile*. E posibil ca și el să le fi considerat doar o literatură secundară ce are sens doar dacă ai scris, înainte, literatura-literatură. Altfel, nu ne putem explica de ce aceste scrieri au fost tot amânate și lăsate la urmă, spre sfârșitul vieții, abia după ce și-a scris opera de sertar. Soljenițin a fost mai norocos și a putut să-și publice opera scrisă clandestină chiar în timpul vieții și chiar în țara sa.

Ulterior, ele au fost tipărite în străinătate după expulzarea sa din U.R.S.S. Soljenițin a profitat de breșa făcută de Congresul al XXII-lea al P.C.U.S. și, oferind spre publicare *O zi din viața lui Ivan Denisovici*, a fost în ton cu politica oficială a partidului de condamnare a ororilor staliniste. El a avut opera potrivită, la momentul potrivit al istoriei.

La noi, Sîrbu a trebuit să-și țină sertarele închise pe tot timpul vieții. O boală necruțătoare i-a pus capăt iluziilor că își va mai putea scrie anunțatele *Memorii*. Aceeași boală, învinsă miraculos de scriitorul rus, i-a dat acestuia o a doua șansă, total nesperată, de a-și putea duce la bun sfârșit toate proiectele literare importante. „Că revoluționarii activează în ilegalitate, nu miră pe nimeni. De mirare este atunci când treaba asta o fac scriitorii”, scrie laureatul premiului Nobel. Problema cea mai importantă la scriitorii adevărați este aceea de a spune „adevărul capital”, adică tocmai acel adevăr incomod care sare oamenilor în ochi și fără ajutorul literaturii. Cei care intrau în literatura sovietică („romancieri sociali, dramaturgi patetici, poeți politici și cu atât mai vârtos publiciști și critici”) se învoiau, de la bun început, ca indiferent de subiect sau temă, să nu spună „adevărul capital”. Acest jurământ de a te abține de la rostirea adevărului se numea, spune Soljenițin, „realismul socialist”. Doar pentru scriitorii care au fost preocupați de spunerea adevărului capital viața nu a fost niciodată simplă. În funcție de scriitor, „pe unul l-a doborât calomnia, pe celălalt duelul, pe acesta o nereușită viață de familie, pe acela ruina sau mizeria neagră și fără ieșire, unul a fost trimis la casa de nebuni, altul la închisoare”. A fi scriitor subteran înseamnă, potrivit marelui dizident rus, „a te cufunda în ilegalitate și a dori cu ardoare a nu fi descoperit”. Dar acest „ideal” vine însă, în flagrantă contradicție cu însăși motivația oricărui creator: ca opera sa să fie cunoscută, să influențeze societatea timpului său iar el să fie recunoscut de societate.

Un scriitor subteran (sau „ilegalist”, cum îl numește Soljenițin) are un avantaj major: acela ce ține de libertatea absolută a condeiului său și de faptul că imaginația sa nu trebuie să țină seamă nici de cenzori, nici de redactori. Faptul că la noi, termenul de „ilegalist” ne duce, inevitabil, cu gândul la comuniști și la modul în care ei au falsificat istoria, îl vom folosi pe cel care ne pare mult mai adecvat și fără conotații ce țin de ideologia unui regim apus: „scriitorul subteran”. „Deasupra capului nu-i plutește decât adevărul”, concluzionează Soljenițin. Dacă acesta este avantajul major, neajunsul cel mai mare este, însă, „lipsa de cititori și, mai ales, de cititori exigenți înzestrați cu sensibilitate literară”. Soljenițin „se bucura”, în clandestinitate, doar de vreo zece cititori, toți foști deținuți politici. Criteriile după care își alege scriitorul subteran cititorii este total diferit de cel al scriitorului public: ei trebuie să fie siguri din punct de vedere politic și, mai ales, să știe să tacă. Dar, din păcate, scrie autorul *Arhipelagului Gulag*, „aceste două calități rar se asociază cu un gust artistic rafinat”. În consecință scriitorul „ilegalist” nu se poate confrunta cu o critică literară severă care e la curent cu tendințele epocii în ceea ce privește literatura. El ar trebui să beneficieze, ca orice scriitor, de o confruntare critică în stare să-l fixeze topografic în spațiul estetic.

Lipsa unei confruntări critice poate da efecte dramatice. Sunt oameni care au făcut ani grei de pușcărie politică și care, la ieșirea din detenție, au publicat ceea ce au compus și au memorat în condițiile extrem de vitrege ale pușcăriilor comuniste. De multe ori rezultatul a fost, din punct de vedere estetic, dezamăgitor. Se pare că și aici a funcționat, din păcate, paradoxul spus de Sadoveanu la inaugurarea Școlii de literatură (comunistă): „vor ieși pe poartă tot atâția scriitori câți au intrat”. O primă încercare de a ieși din „vizuină” are în vedere scoaterea la lumină a unor opere care dacă nu pot fi publicate măcar să poată fi

arătate, fără teamă de repercursiunii, oamenilor. Încercarea lui Soljenițin de a face din *Lumânare în vânt*, un astfel de text „luminos” (rescris, din această pricină, de vreo 4-5 ori) a fost o deziluzie totală. Autorul a considerat-o, în final, ca fiind cea mai nereușită piesă a sa și cea care i-a dat, paradoxal, și cele mai multe bătăi de cap.

Uniunea Scriitorilor sovietici era, în viziunea lui Soljenițin, o întruchipare a Sodomei și a Gomorei, a chioșcarilor și a cămătarilor care pângăreau templul cu vechiturile lor. Formularea dizidentului pare exactă pentru că, la urma-urmei, această uniune a respins-o pe Țvetaeva, îl condamnase pe Zamiatin, îl persecutase pe Bulgakov, acceptase să fie lichidați Mandelștam, Pavel Vasiliev, Pilniak, Artiom Vesiofii și îi exclusese pe Ahmetova și Pasternak. Un reformator nu putea acționa decât asemenea lui Iisus: să le răstoarne mesele și să-i scoată afară cu biciul. Pentru Soljenițin, „adevărul capital” trebuia, neaparat, spus de un scriitor adevărat. Acest adevăr capital conținea, în cazul Uniunii Sovietice, pe lângă închisori, execuții, lagăre, exiluri și altceva. Acest altceva risca să rămână nedezevăluit dacă aceste componente, amintite mai sus, ar fi fost cu totul trecute sub tăcere. Nu poți descrie întregul dacă faci abstracție de părțile lui ascunse.

Scriitorul ilegalist are de multe ori sentimentul, ca orice om, că „nu poți găuri cu o nuia de răchită niște turnuri de beton armat”. Dar există și o variantă optimistă: dacă turnurile sunt doar niște desene făcute pe o rogojină atunci totul e posibil. Colosul s-a dovedit asemănător cu cel din varianta a doua: avea picioare de lut. În lagăr, Soljenițin a memorat mii și mii de versuri, dialoguri și chiar „oleacă de proză-proză”. În fiecare lună, el repeta toată masa de lucruri memorizate și această operație îi lua un timp extrem de prețios. Un sfert din timp, o săptămână dintr-o lună, îi trebuia scriitorului subteran să treacă în revistă ceea ce „scrisese” și, astfel, îi mai rămâneau doar trei săptămâni pentru creație. Dar, fără acest exercițiu periodic de rememorare, e foarte probabil ca mintea omului să refuze, pur și simplu, să mai rețină ceva. Ceea ce a reușit Soljenițin, în aceste condiții extrem de vitrege, a fost faptul că s-a obișnuit să scrie oriunde și oricum. Declarațiile pe care le făceau la radio „niște scriitori asigurați în materie de timp liber și de bunuri materiale” îl făceau să zâmbească. Aceștia explicau care sunt mijloacele „de a te concentra la începutul unei zile de muncă și cât de important este să înlături toate obstacolele și să te înconjuri de obiecte dătătoare de elan”.

Scriitorul subteran învățase din lagăr să compună și să „scrie” din mers „sub escortă în coloană, în mijlocul stepei înghețate, la turnătorie și în baraca asurzitoare”. Aceste reflexe condiționate sunt comparate cu cele ale soldatului care adoarme imediat ce se așează pe pământ și cu ale câinelui care, pe un ger năprasnic, își folosește, pe post de sobă, propria lui blană. Scriitorul de acest tip își obișnuiește creierul să lucreze în orice condiții. Când a devenit un om liber (în sensul că nu mai era încarcerat) scriitorul este deranjat, atunci când scrie, de emisiunile de la radio, de discuțiile din jurul său și de zgomotul camioanelor care treceau pe sub fereastra sa. El a ajuns, din acest punct de vedere, un scriitor „asigurat în materie de timp liber” (de bunuri materiale încă nu putea fi vorba...) și începea să aibă obiceiurile celor de care răsese anterior. Ieșirea la suprafață este condiționată de imprevizibilul factor politic.

Ciclul „îngheț-dezghet” în ceea ce privește ideologia trebuia speculat eficient și de scriitorul din subterană. El putea avea, la momentul oportun, o nesperată șansă de a ajunge la lumina zilei. Dacă, în calitate de scriitor subteran, aveai norocul să îți publici opera în timpul

vieții aceasta era grație doar a unei decizii venite de la cel mai înalt nivel. Acest lucru însemna că opera respectivă putea spune, în beneficiul oamenilor zilei, adevăruri incomode despre predecesori. La noi, Marin Preda vorbește, în *Cel mai iubit dintre pământeni*, despre filosoful Victor Petrini, un posibil model al scriitorului Ion D. Sîrbu, în contextul în care Ceaușescu vrea să se vorbească negativ despre perioada lui Gheorghe Gheorghiu-Dej. Despre Antonescu, Marin Preda are voie să scrie în *Delirul* pentru că faptele mareșalului dădeau, implicit, apă la moară ideii naționaliste promovate de Ceaușescu. Toate aceste dezvăluiri apar la momentul potrivit și sunt oprite la momentul când nu mai servesc ideii inițiale. Hrușciiov îi spune lui Tvardovski că strânsese, deja, trei volume de materiale privind crimele lui Stalin dar, deocamdată, nu se mai publică nimic. Liderul sovietic se mărginește ca, după ce a dat semnalul reevaluării perioadei staliniste, să lase în seama istoriei judecarea faptelor acestuia. Substratul era, însă, cu totul altul. Între timp, s-a declanșat criza rachetelor din Cuba iar americani au solicitat comunității internaționale acordul de a controla navele sovietice aflate în drum spre patria lui Fidel Castro. Faptul că navele au trebuit să facă o nesperată, pentru ei, cale-ntoarsă, schimbă datele problemei.

Subterana, sensul primordial

Chiar dacă Maestrul din romanul lui Bulgakov nu se consideră scriitor profesionist, el este un model al scriitorului din subterană. Odată, în sensul pur al cuvântului și în tradiția instaurată de Dostoevski în *Însemnări din subterană*. „Hruba” în care se ascunde Maestrul, spre a-și proteja inspirația creatoare, reflectă o clară mișcare regresivă, semănând cu „vizuina” teatrală a lui Maxudov, scriitorul din *Însemnările unui răposat* (Bulgakov/ *Roman teatral*). Maestrul lui Bulgakov stă mai întâi pe strada Miatasnițkaia, adică într-o „fundătură”, se mută apoi într-un alt „ascunziș” sau „refugiu tainic” din Arbat. Se ascunde apoi, sub numărul 118, în „Casa suferinței” a lui Stravinski ca să revină în final, tot anonim, în subsolul său secret. Și, în sfârșit, să dispară „ca și când n-ar fi fost”. Fantoma „hrubei” a lui Bulgakov seamănă evident cu „pivnița” lui Kafka, cu „ascunzișurile de cârtiță” pe care le caută Isaac Babel în timpul creației ori cu „camera cu pereți de plută” a lui Proust. Acesta este, potrivit criticului Ion Vartic, primul sens al subteranei pentru un creator.

În al doilea rând, Maestrul lui Bulgakov e scriitorul din adâncul subteranei, în sensul politic și moral definit mai târziu de Soljenițîn. El produce o „literatură ilegală”, așadar o literatură subterană, atașată adevărului integral. Tot în sensul consacrat mai târziu de Soljenițîn, putem echivala cu niște „subterane”, orașelele și târgurile în care s-a ascuns ani de zile Osip Mandelstam pentru a se face uitat. El dispărea din prim planul supravegherii pentru a se face, cât de cât, uitat de poliția secretă moscovită.

Toată activitatea de scriitor subteran a lui Sîrbu o putem corela atât cu primul cât și cu cel de-al doilea, acela politic și moral consacrat de Soljenițîn. „Pivnița” lui Kafka se înscrie și ea în locurile privilegiate pentru a putea scrie. Într-o scrisoare către Felice Bauer, el spune că locul ideal în care să creeze ar fi o pivniță total izolată ca să nu vadă pe nimeni, în care să i se pună doar de mâncare. Să meargă doar de la masă până la ușă și înapoi. În mod paradoxal, „Mansarda” lui Cioran și „pivnița” lui Kafka au aceeași semnificație.

În cartea lui Ion Brad, *Aicea, printre ardeleni*, la pagina 450, aflăm că mansarda lui Sîrbu pe care și-o dorește la București are, pentru scriitor, aceeași semnificație ca și

subterana: un loc izolat în care să poată crea. Mansarda, ca o subterană proiectată pe cer. „Podul” pe care Kafka îl căuta efectiv ca scriitor e văzut ca o „vizuină”. În scrisoarea sa către Ion Brad, Sîrbu îi spune că are nevoie de un pod, de o mansardă și îl roagă să-i poată facilita reobținerea buletinului de București pe care alți colegi, în aceeași situație cu el, l-au obținut. Un caz aparte a fost cel al lui Richard Wurmbrand autorul cărții *Cu Dumnezeu în subterană*. Acesta a fost considerat un evreu mesianic care a ajuns la Hristos după ce a fost ucenicul lui Marx. A mai fost numit Apostolul Pavel al Cortinei de fier. Românii l-au cunoscut odată cu ancheta desfășurată de Televiziunea Română care dorea să stabilească ierarhia celor mai importanți zeci conaționali ai noștri din toate timpurile. Aflat multă vreme în fruntea ierarhiei, Wurmbrand a fost depășit, în final, de Ștefan cel Mare și regele Carol I.

Reconstituirea subteranei lui Ion D. Sîrbu cu ajutorul arhivei CNSAS

Am descoperit la Consiliul Național de Studiere a Arhivelor Securității patru mari dosare Sîrbu numerotate generic I5265 la care erau adăugate, cu numere romane, I,II,III, IV. În mare, ele urmăresc viața lui Sîrbu de la ieșirea din detenție până în momentul în care este îngropat la Cimitirul Sineasca din Craiova la 19 septembrie 1989. La acea dată, locotitul Andreiaș Ion raportează Serviciului I al Inspectoratului Dolj al Ministerului de Interne/Securitate că a fost prezent la funerariile scriitorului și Ștefan Augustin Doinaș a evocat activitatea defunctului. Ofițerul socotește că „următoarele aspecte au fost reținute ca prezentând interes”: defunctul a fost un fiu de muncitor care a „fost preocupat în permanență a reda realitățile vieții cotidiene în creația lui”, avut o viață contradictorie și că „tocmai de aceea, scrisorile rămase vor limpezi acest lucru”.

În această perioadă de peste un sfert de veac (1963-1989) Sîrbu i-au fost atribuite patru nume de cod prin care Securitatea ascundea, în documentele oficiale, identitatea reală a scriitorului: „Șerbănescu”, „Ursu”, „Sîrbulescu” și „Suru”. Majoritatea delatorilor au fost din Craiova dar și din localitățile în care Sîrbu se deplasa. Din Petroșani informa Securitatea sursa „Silviu Oproiu” care, la 15 aprilie 1976, relatează ceea ce spunea Sîrbu în curtea Teatrului de Stat Valea Jiului din Petroșani; „Că dacă e vorba de închisoare, asta și vreau, să mă bage la închisoare că spun adevărul. Nu le convine adevărul? Știu că mă suspectează dar eu sunt inofensiv, gura e de mine. Doar atunci când scriu...” „Sursa” oftează: „Aia e rău, că scrii! Și din scris ies toate relele!”

Sîrbu face o premoniție ce se va dovedi adevărată: „Tot ce am scris nu o să citească nimene decât după moartea mea. Eu nu înțeleg de ce trebuie să turbeze sute de oameni pentru că eu, I. D. Sîrbu, vreau să nu mă las călcat în picioare și spun adevărul...” Dosarele conțin note informative, rezoluții ale ofițerilor de securitate, cereri de instalare a aparatului de interceptare, cereri de prelungire ale mandatelor obținute, redarea convorbirilor înregistrate, copii după scrisori interceptate, reținute sau repuse în circuit după fotocopiare, corespondența oficială între inspectoratele județene de Securitate în care erau semnalate deplasările scriitorului, rezumate ale scrisorilor în care erau reținute doar date concrete privind intențiile de deplasare și de apelare a forurilor de conducere ale Uniunii Scriitorilor, ale partidului sau ale culturii și educației socialiste, planuri de măsuri, redactate minuțios pentru lămurirea și influențarea obiectivului, solicitări adresate miliției pentru identificarea persoanelor care

intrau în contact cu scriitorul, a vecinilor și solicitări ulterioare de urmărire, dacă prezentau interes operativ.

Memoriile proiectate și “încremenite în proiect”

La începutul anului 1989, scriitorul e ferm hotărât să-și scrie memoriile. Este entuziasmat de idee și pentru că eseul nu i se pare abordarea cea mai potrivită, varianta cea mai la îndemână îi pare scrierea lor sub forma unor dialoguri. Îi scrie, în acest sens, editoarei sale, Maria Graciov: „Capul îmi vâjâie de idei, proiecte. Doresc mult să scriu un volum de eseuri dar politologul din mine nu se împacă cu memoria mea autobiografică. Ce ai zice de un volum de dialoguri (eu și un imaginar reporter tânăr vorbind despre **Petrila, Război, Filosofie, Blaga, Ilegalitate, Pușcărie, Craiova** etc)? Peste trei săptămâni încrederea că va putea duce proiectul la bun sfârșit începe să se clatine. Acum e reticent pentru că nu știe dacă boala va recidiva sau nu. Îi e teamă că ireparabilul se va produce și va duce cu el, fără a lăsa urme palpabile, fantastica sa memorie și istorie: „Anul acesta dacă sănătatea îmi va permite, simt în gură o coadă de șarpe, mă tem că nu a fost scos totul - deci, dacă voi avea condițiile necesare, îmi voi scrie primul volum din Memoriile mele. Vesele. Ieri am terminat un lung interviu despre Blaga, mi se cere un altul despre Valea Jiului, prietenii mei de aici se tem să nu duc în mormânt fantastica mea memorie și istorie”. La jumătatea lunii martie îi scrie, într-o bună stare de spirit, unei vechi prietene din Germania, Mariana Șora. Îi vorbește de talentul său oral și despre iminentele Memorii. Observăm că scriitorul a rămas tot la ideea că modalitatea de a dialoga cu cineva ar fi cea mai potrivită pentru că i-ar fi pus în evidență care o mare calitate: oralitatea. Dialogul i-ar fi stimulat și acea *qualite maitresse* a scriitorului petrilean: capacitatea de a povesti captivant. „Dar voi începe a povesti dialecticele noastre întâlniri. Mă întorc la talentul meu original, cel oral, fiindcă sunt și rămân un povestitor: copilăria, armata, războiul, soția, soțul, colonia au fost orizonturi în care m-am format, aflând înainte de a începe să citesc și să studiez mai totul despre Lume, Viață, Oameni...” Argumentul pentru a-și convinge partenerul de dialog epistolar că ceea ce povestește e de interes major e și faptul că cineva poate străbate mări și țări pentru a-l asculta: „Imi vine o prietenă din Israel nu pentru conversații sau discuții ci... ca să mai povestim”.

Scriitorul îi promite editoarei sale Maria Graciov că luni, 11 aprilie 1989, va începe volumul său de memorii lăsând deoparte orice alt proiect literar. Povestea lui e rezumată de d-na Graciov în articolul său intitulat *Sîrbu de la Craiova* din *Caiete critice*: „La începutul lui septembrie 1988, după apariția acestui grațios roman pentru copii, Editura Cartea Românească a fost invitată, alături de altele, la un salon al cărții, deschis la Băile Herculane. M-au ales să prezint, însoțită de autor, *Dansul ursului*. Au avut loc două sau trei întâlniri cu cititorii, în care Gary s-a depășit pe sine în vervă și spirit. Colegii de la editurile Facla, Eminescu și Dacia, care au asistat la aceste întâlniri au descoperit cu uimire statura intelectuală și farmecul fără egal al unei personalități pur și simplu cuceritoare... Ne-am despărțit, promițându-ne să ne vedem în cel mult o lună, ca să lucrăm la cele două cărți de memorii. În noiembrie am primit o foarte lapidară scrisoare, în care-mi spunea că se simte dator să-mi aducă la cunoștință că proiectele noastre trebuie amânate *sine die*, întrucât i s-a diagnosticat o formă de cancer în gât și va fi nevoit să se opereze. M-am dus, totuși, la Craiova după ce a fost operat. Era încă puternic, lupta cu boala, dar era un chin să se

hrănească, să se spele, să vorbească - totul. M-am oferit să merg de două ori pe lună a Craiova și să-mi dicteze, urmând ca eu să pun la punct manuscrisul și el să-i dea o ultimă lectură pentru *bun de cules*. Întâi a acceptat, dar după o săptămână m-a anunțat că renunță. Am dat iarăși o fugă să-l văd. Nu-mi venea să cred că boala făcuse asemenea ravagii într-un timp atât de scurt. Mi-a vorbit, parcă lăsându-mi un legat, de o serie de articole publicate în timpul războiului în revista *Țara* și semnate de el sub un pseudonim. Întâmplător, pseudonimul a coincis cu numele real al unui profesor care, arestat, a admis sub tortură că el este autorul lor. Să restabilesc eu cum stau lucrurile, că el, Gary, nu mai are timp. Apoi, când Lizi a ieșit din cameră, m-a rugat să-i procur stricină, să nu-l las în umilinta bolii. Nu am avut tăria să-i promit. La plecare mi-a cerut să nu-l mai caut”.

Primele capitole din primul volum s-ar fi referit la Casa, Mama, Tata, Blaga, Partidul, Colegii, Universitatea etc. Pușcăria și Craiova (exilul penal) urma să formeze substanța unui al doilea volum. Securitatea vrea să intensifice, din acest motiv, munca de influențare a Obiectivului “SURU”. Ea considera că, la fel ca și în munca lor, nici Scriitorul nu ar trebui să lase, urme palpabile ale trecerii sale prin viață. Din păcate, pentru Sîrbu acest generos proiect literar nu a putut fi dus la îndeplinire. Scriitorul era foarte bolnav și prea aproape de „Otopenii de Dincolo” pentru ca memorialistul să mai poată fi luat, cu seriozitate, în discuție. De altfel, așa cum rezultă din textul reprodus mai sus, Sîrbu îi cere, în mod expres, editoarei sale să nu îl mai caute și să nu mai deschidă acest subiect.

În februarie 1989, într-o scrisoare adresată familiei dr. Steiner din America și interceptată, de vigilenta Securitate, Sîrbu revine la obsesia sa literară: memoriile sale. El crede că ar putea face un schimb de povestiri drolatice cu cei care au trăit în Valea dar au părăsit-o. la timp, alegând brava Lume nouă. “Nu mie frică de Moarte, ca dramaturg am ucis mulți oameni în piesele mele dar *ich furchte das Sterben*, mi-e groază de murire, de lunga agonie, de mizeria unei destrămări în rate mici. Dar fiindcă am două-trei cărți importante de scris, lupt pentru fiecare zi în care pot lucra *normal*; îmi lipsesc 17 ani la inventar, am ieșit (spre marele meu noroc și divină inspirație) la pensie, în 1973, abia în anii aceștia de amurg am reușit să mă adun, să scriu, să fiu ceea ce am fost întotdeauna, dar...”

Acestea sunt motivele pentru care prezenta lucrare a încercat să abordeze, pe larg, tocmai acele subiecte și capitole pe care scriitorul nu a mai reușit să le aștearnă pe hârtie. Poate că unele abordări ar putea să pară excesive în economia lucrării dar noianul de informații obținute din arhiva C.N.S.A.S. ar fi fost păcat să nu fie valorificat la maximum. Deasemenea, am considerat oportun ca descrierea Casei natale să fie completată cu informații absolut necesare asupra matricei natale (Valea Jiului, ca loc de graniță între Imperiu și Țară, Petrila, Colonia, Mina etc). La fel, ni s-a părut necesar ca vorbind despre tatăl scriitorului, să insistăm asupra activității lui sindicale, descriind pe larg un contract de muncă exemplar semnat de administrație cu lucrătorii din industria minieră. Contractul are o precizie de ceas elvețian și o descriere în amănunt, de inspirație tipic nemțească, a tuturor situațiilor care s-ar putea ivi între cele două părți în procesul muncii în subteran.

Pentru a înțelege exact care sunt rădăcinile săle pe filiera maternă am procedat la o descriere a locurilor unde împărăteasa Maria Tereza i-a așezat pe coloniștii veniți din Boemia. Pușcăria părea, inițial, un subiect greu de abordat dar parcurgerea literaturii de inspirație carcerală ne-a fost de mare folos pentru a înțelege așa cum se cuvine infernul pușcăriilor comuniste. Marii săi prieteni (dascăli, cerchiști, colegi) au fost, din nefericire,

„obiective” urmărite, cu asiduitate, de Securitate. Am găsit în arhiva C.N.S.A.S. o seamă de note informative care îi vizau pe toți acești intelectuali care s-au opus comunizării. Înainte de a muri, Sîrbu ar vrea să nu se piardă, odată cu dispariția sa fizică, fantăstica sa memorie și istorie. Lucrarea noastră încearcă să recupereze, cu mijloacele istoriei literare, ceea ce scriitorul nu a mai apucat să scrie cu mâna sa.

La douăzeci de ani dela moartea lui Sîrbu, contemporani mai norocoși i-au supraviețuit. Ei au fost martorii care, împreună cu documentele consultate, au constituit niște imaginare piese de *puzzle* cu care am încercat să recompunem întregul. A fost o încercare extrem de laborioasă dar, ca să folosim un cuvânt-cheie dintr-o epocă apusă, mobilizatoare. Ce a ieșit sperăm să fie în spiritul epitafului scris de Sîrbu în 1971, într-o vreme când sfârșitul lui era, undeva, foarte departe... Cu cinci luni înaintea sfârșitului pe care, deocamdată, nu îl întrezărea deloc, Sîrbu pare ferm hotărât să aștearnă pe hârtie amintirile esențiale ale vieții sale. Nu mai vorbește nimic de dialogul pe care i-l propusese editoarei sale la începutul anului. Acum ia totul pe cont propriu.

La mijlocul lunii aprilie 1989 scriitorul crede că sfârșitul său e, încă, undeva departe. Nu a intrat în faza finală a bolii și e convins că mai are de scris și că mai are timp să scrie cel puțin două volume de memorii. Prietenului și fostului său concitadin Lucian Giurchescu i se confesează, spunându-i că are, deja, un contract ferm cu o mare editură românească pentru apariția lor. Contractul de care vorbește nu exista ci a fost vorba doar un dialog epistolar (evocat anterior) cu editoarea Maria Graciov în care era întrevăzută și posibilitatea unei colaborări pentru scrierea Memoriilor sub forma unor covorbiri. „Starea asta de pândă și așteptare va dura încă multe luni; dureri am dar, deocamdată, metastaza pare să întârzie. Drogul speranței mă încercă, totuși; încep să mă uit cu dragoste la mașina de scris care mă așteaptă. Avem, încă, cinci cărți de scris, din care două volume de memorii și un volum de teatru literar, sunt imperativ-categorice.... Am contract cu Editura Cartea Românească pentru un volum de Memorii.... Acord lungi audiențe amintirilor mele... mă întorc cu emoție și recunoștință în Colonia Petrila și la Liceul din Petroșani”. În luna următoare, aflăm că încă se mai pregătește pentru a începe Memoriile. Își caută alibiuri pentru că nu poate începe redactarea lor. Îi lipsesc, de pildă, câteva considerente despre noii săi concitadini. Din păcate, mai are de trăit doar patru luni: „Lui Regman, în urmă cu 2-3 ani, i-am trimis, sub formă de lungă scrisoare, câteva considerente despre olteni și Oltenia; originalul l-am pierdut, acum îmi pregătesc memoriile...am nevoie de acele pagini”.

Memoriile sale, anunțate a fi când vesele când triste, ar fi fost foarte probabil, după ceea ce a consemnat Sîrbu despre perioada istorică traversată, niște scrieri politice. Securitatea nu-și făcea griji din această pricină. Ea știa că sfârșitul „Obiectivului” e aproape și că Memoriile nu vor mai fi scrise niciodată. „Copiii se nasc politic, se hrănesc politic. La grădiniță învață să recite politic, să se joace politic. Școala e în întregime politică, aerul, hrana, buletinul, medicamentul etc. Totul și toate sunt politice. Eu însumi nu mă mai pot defini ca fiind un fel de Iacob idiot, care toată viața, nu am avut altceva mai bun de făcut decât să mă lupt cu acest înger degradat, care ar fi politica lumii în care au trăit Hitler și Stalin. Ea rezumă destinul generației noastre...” Cele de mai sus se regăsesc în nota nr. 0014693 din 11 mai 1989. La finalul acestei note, Securitatea notează că starea sănătății lui „Suru” se înrăutățește. *The game is over.*

Prezenta teză și-a propus, printre alte obiective, reconstituirea capitolelor pe care Sîrbu intenționa să le scrie în paginile Memoriilor sale. Scrisoarea în care se plânge că Regman i-ar fi rățacit paginile în care făcea câteva considerente despre olteni și Oltenia e relevantă pentru ceea ce îi lipsea pentru redactarea lor. Cercetarea noastră și-a propus să identifice acele documente care ar fi putut sta la baza unor redatări exacte a timpurilor pe care le-a străbătut și a locurilor care și-au pus amprenta asupra omului. Memoriile sunt, spre deosebire de jurnale, scrieri aproximative. Memoria îți poate juca feste și de multe ori această modalitate de a evoca un timp și un loc nu este credibilă. În plus, știind deznodământul fiecărei acțiuni întreprinse dai naștere, pe nesimțite, unui eu atoateștiutor. „V-am spus eu că lucrurile se vor petrece așa cum am prevăzut?” poate o fi un leitmotiv al unor relatări total neinteresante și relativ mincinoase.

Ideea noastră de a discuta, pe baza unor documente de arhivă, despre capitolele care urmau să constituie materia vie a două volume de *Memorii* (Casa, Mama, Tata, Blaga, Partid, Colegi, Universitate, anii obsedaților, Valea Jiului, Pușcărie și Craiova-exilul penal) ni s-a părut o reparație morală vizavi de Scriitor și de Opera pe care nu a mai apucat să o scrie. Reconstituirea unei vieți este o operație ce trebuie să țină cont de timpul fizic scurt care ne e dat fiecăruia. Dispariția martorilor e resimțită dramatic de orice cercetător al vieții omului cu care aceștia au fost contemporani. De aceea ni s-a părut imperativă ca, la două decenii de la plecarea scriitorului spre „Otopenii de dincolo”, să refacem, în primul rând, firul vieții lui și, abia apoi, să despicăm firul în patru al Operei.

Evaluarea antumă și postumă

Pentru orice operă care se respectă proba timpului este esențială. Pentru a reconstitui biografia unui scriitor lucrurile stau diferit. Cu cât ești mai aproape de subiect, din punct de vedere temporal, cu atât rezultatele sunt mai spectaculoase. Cu Opera scriitorului, lucrurile stau exact pe dos: Timpul lucrează în favoarea lui. Sîrbu a scris, toată viața, în contratimp cu Istoria. „Toate nuvelele și piesele de teatru pe care le-am scris în anii aceia, mi-au apărut, în volume, după 1968”, constată, cu amărăciune, Sîrbu în anul 1989. El invocă o maximă latină („Difficile fuit satiram non scribere”) care rezumă, în bună măsură, filosofia sa scriitoricească. Dificil a fost să satirizezi nu să scrii. Într-adevăr. Dar, din păcate, dacă se conduce după acest principiu, scriitorul pune în prim plan dezvăluirile deranjante pentru timpul respectiv și lasă, în plan secund, chestiunile estetice.

El vrea să anunțe, primul, că împăratul este gol și lumea să ia, degrabă, măsurile care se impun. Scriitorul de acest tip preia, în chip involuntar, locul unui gazetar ideal, mereu pe fază și aflat, întotdeauna, în slujba mulțimii. Cum gazetarul epocii trecute nu ataca subiectele sensibile decât cu voie de la cenzură era mereu, pe piața neagră, un surplus de informație explozivă care nu era valorificat oficial.

Sîrbu scrie curajos asumându-și un decalaj temporar de circa două decenii. Partea proastă a acestei abordări curajoase (eu scriu nu cum nu s-a mai scris ci scriu ce nu s-a scris) e că, între timp, adevărurile subversive devin locuri comune. Despre ororile lui Stalin vorbește Hrușciiov, despre Hrușciiov vorbește - de rău - Brejnev, despre Brejnev - Andropov, despre Andropov - Cernenko iar despre toți - Gorbaciiov. Morțile survenite la Kremlin nu au avut, în regimul comunist, o succesiune, cât de cât, previzibilă. Domniile roșii au fost la

început lungi iar, spre sfârșit, scurte. Sîrbu a așteptat, cu tenacitate, să vină și vremea scrierilor sale subversive. A făcut pușcărie (și) pentru o piesă care povestea despre nenorocirile aduse de o societate sovieto-română de exploatare a cărbunelui din Valea Jiului. Inițial au citit-o, în cerc extrem de restrâns, de Blaga, Rusu, Breazu, Agârbiceanu, Ladea, Eta Boeriu și Eugen Todoran. După ieșirea din închisoare a rescris-o, schimbându-i titlu (*SOVROM Cărbune* a devenit *Frunze care ard*) și mutând acțiunea, printr-o regresie temporală, în 1941. Motivul este simplu: în acel timp, se mai putea vorbi, încă, de o grevă... Piesa nu mai rupe gura târgului pentru că, despre *Sovromcărbune*, a apucat să se pronunțe critic și Partidul Comunist prin vocea autorizată a tovarășului Ilie Verdeț.

În timpul comunismului, dezvăluirile de acest tip s-au dovedit eficiente pentru autorii lor, doar dacă lucrările respective erau scoase peste graniță iar editurile occidentale le publicau în mod operativ. Asta însemna că opinia publică occidentală putea lua atitudine și scriitorul putea simți, cât de cât, că nu este singur. El se putea socoti protejat (și privilegiat) de atenția pe care i-o acordau mijloacele de informare în masă din Vest. În aceste cazuri, prima nu atât valoarea literară a operei ci curajul cu care erau dezvăluite adevărurile bine ascunse ale sistemului totalitar. Occidentul aprecia și căuta mai ales argumentele care puteau submina sistemul comunist și nu modul în care erau făcute publice. Cărțile de acest tip trebuiau să se adreseze unui public cât mai larg care nu pune mare preț pe literaturizare. Încercarea lui Sîrbu de a trimite la Paris piesa *Sovromcărbune* eșuează lamentabil. Cei care află de piesă sunt securiștii. Aceștia, fără să aibă la dosarul cauzei, piesa încriminată, condamnă exemplar pe autorul unei piese invocate *Sovromcărbune* era o piesă necităată, nejudicată ci doar citată de martorii acuzării.

Cu toate că receptarea critică a operei sale înainte de 1989 îi dădea dreptul doar la o poziție subalternă în cadrul Cercului literar de la Sibiu, Sîrbu era convins că posteritatea îi face dreptate. La 17 septembrie 1987, el își scrisese, deja, majoritatea operei de sertar. În aceea zi, el se hotărăște să-i adreseze, din Craiova, vărului său Edmund Pollak o „scrisoare de destin”. Sîrbu scrie astfel o scrisoare-testament, care printr-un hazard bizar, e datată chiar în ziua în care, peste doi ani, va muri. E o scrisoare dramatică străbătută de fiorul lumii de Dincolo: „Dacă mor mâine, acestea ar fi operele mele postume: mă înscriu astfel pe linia Stanca Radu, Blaga, Eta Boeriu, Cotruș - și a altor prieteni care au apărut mai ales după ce au dispărut.” Cele patru opere pe care contează Sîrbu sunt romanele *Adio, Europa!*, *Lupul și Catedrala*, *Dansul ursului Buru* și *Exerciții-le de luciditate* (care vor deveni, postum, *Jurnalul unui jurnalist fără jurnal*). El îi descrie, pe rând, d-lui Pollak, operele pe care le-a scris muncind „ca un rob la galere”.

Despre *Adio, Europa!* (titlu francez ironic: *La condition roumaine*) spune că e un roman de 1.000 de pagini destinat Occidentului. „Nu l-am arătat nimănui, nu e pentru colegii mei fricoși și prudenți la maximum. Încercările mele, tatonările mele discrete și disperate de a-l trimite „dincolo” au eșuat; trăiesc în fundul unei gropi de șobolan, nu am nici o posibilitate, nici o relație, nici o speranță că îl voi putea trimite. Cred că acest roman e mai bun (sau aproape la fel de bun) decât scrierile unor celebri ruși sau polonezi, în aceeași situație cu mine. Doar că e foarte românesc, foarte actual, începe ridicol și sfârșește tragic. O sinteză. Un țipăt inteligent, o febră yalta, halucinație și moarte, adevăr și acuzare. L-am terminat în 1985, toamna”.

Al doilea roman la care face referire Sîrbu e *Lupul și Catedrala*. Acesta a fost scris în anul 1986 și predat, în același an, editurii Cartea Românească. „S-a bucurat de un refuz categoric, la înalt nivel. Romanul acesta ar putea apare oriunde în altă țară socialistă, chiar și în Rusia. Chiar și la noi, acum zece, cincisprezece ani. Astăzi, nu!” Romanul a circulat, în manuscris, printre prieteni și a fost extrem de elogiat: „Nu îți pot spune ce elogii am primit, dar poate că mă înșel: publicul și posteritatea sunt adevărații judecători ai unei opere despre astăzi, exact la public nu am acces iar de posteritate sunt lipsit”.

În 1987, scriitorul a lucrat la un roman care voia neaparat „să meargă, să treacă” de furcile caudine ale cenzurii comuniste. El și l-a subintitulat „roman pentru copii și bunici” și voia să-l vadă cât mai repede în librării. Avea nevoie de public și de bani. Simțea că, scriind doar pentru sertar, îi ruginește și îi pierde numele. Romanul e conceput în intervalul februarie-august 1987, perioadă în care Sîrbu a stat câte opt ore la masa de scris. Lucru a fost extenuant și pentru că afară erau niște călduri infernale. A ieșit un roman de 320 de pagini intitulat *Dansul ursului Buru*. După părerea scriitorului *Dansul...* era „un roman inițiativ, grav și plin de simboluri”. L-a predat, inițial, la editura Scrisul Românesc din Craiova. De acolo nu i-a parvenit decât „o tăcere polară” iar pe stradă era ocolit ca un ciumat, ca un om care ar fi comis o spargere sau ar fi înfăptuit o crimă. „Nu mă mir - zice scriitorul - *Șoarecele B* a fost obiectul unei analize la nivel Dulea, a fost declarat o rușine, o porcărie, redacția care m-a tipărit a primit un vot de blam”.

Șoarecele B putea, însă, apărea, fără probleme, în Uniunea Sovietică și Cehoslovacia. Cu toate acestea, autorul nu vrea să se laude cu aceste succese literare externe pentru a nu atrage, inutil, atenția asupra unei cărți apărute cu mare greutate în țară. La Craiova simte că nu va avea nici un succes pentru că „fricoșii din Craiova se uită cu lupa la fiecare cuvânt din romanul meu: voi fi amânat, dus cu vorba, fiert în oală seacă. Nervi și disperare neputincioasă”. Unica soluție e retragerea manuscrisului de la Craiova. Lizica Sîrbu are această ingrată misiune. Finalmente, *Ursul* apare la București cu largul concurs al editoarei sale, Maria Graciov.

Pe lângă aceste trei romane, Sîrbu a transcris cinci caiete groase care cuprindeau circa 400-500 de pagini sub forma unor glosse sau microeseuri ce îi păreau a fi „firimituri de la masa săracului”. În toamna anului 1987, Sîrbu se pregătea să le treacă pe curat și să le dea o formă definitivă. Glossele vor deveni, în formă finală, *Jurnalul unui jurnalist fără jurnal*. „Adun de 15 ani vechile, bătrâneștile povești ale minerilor din Valea Jiului”, îi scrie Sîrbu, la ieșirea din închisoare, lui Ion Brad. “Am făcut filosofia culturii pe vremuri, știu ce este folclor, știu ce este un mit. Aceste povești, unele vechi de peste 1.000 de ani, sunt aproape mituri. Îmi dau seama de valoarea lor etnografică, culturală. În fond, cred eu, există doar trei ocupații care au dreptul, deocamdată, să se considere) *ontologice*, globale, deci creatoare de cultură proprie: agricultura, marinăritul...și mineritul (fiecare fiind legat de condițiile materiale specifice ale unui anumite peisaj și formă de lucru). Folclorul țărănesc e cunoscut al *saga*-urilor marinărești, la fel; eu am adunat de la bătrâni, de la babe, vreo 30 de vechi mituri minerești. Reflectă o lume, o gândire, un „orizont stilistic” ar zice Blaga. Le port în traistă (ca Șincai, cronica sa) de zece ani. O parte din ele am încercat să le strecor în volumul *Povestiri petrilene* care-l am la Edit(ura). Tin(eretului). Nici acela nu a apărut. Și acum zic: Un fiu de miner vrea să scrie despre mineri, într-un regim bazat pe dreptatea lor... Nu se poate, nu se poate să fie posibil. Ar fi tragic și ridicol”.

Mutatis mutandis, și Sîrbu devine un mare scriitor abia după ce intră, spiritual vorbind, în îmbrățișarea Marelui Frate. Plecarea lui, impusă de împrejurările tulburi ale vremurilor, din Genopolis la Isarlâk îi dă prilejul de a scrie ca dintr-un exil. Acolo limba oficială e cea a perfectului simplu. Scriind cu verbe conjugate la perfectul compus, el pare a fi un scriitor ce apelează, ca și Antioh Cantemir, la o limbă străină. În timpuri tulburi, rolurile se pot, foarte ușor, inversa. Cei doi eroi ai absurdului socialist, imperativul director politic și intransigentul asistent universitar Sîrbu se revăd în 1957 pe vremea când era redactor la revista *Teatrul*. „El era după câțiva ani de pușcărie - eu eram înaintea câtorva ani de pușcărie”. Cel vinovat i-a plâns pe umăr, mărturisindu-i că, după infernul pușcăriei, a trecut, cu arme și bagaje, de partea lui Hegel. „L-am înțeles, îmi era milă de el. Călăul este, și el, o victimă”.

Din 1967 și până la 1987, într-un interval de 20 de ani, a scris 17 piese de teatru: *Arca Bunei Speranțe*, *Iarna Lupului cenușiu*, *La o piatră de hotar*, *Frunze care ard*, *Covor oltenesc*, *Simion cel Drept*, *A doua față a medaliei*, *Amurgul acela violet*, *Rapsodie transilvană*, *Catrafusele*, *Legenda Naiului*, *Singurătatea mierlei*, *toamna*, *Sâmbăta amăgirilor*, *Bieții comedianți*, *Dacia 1301*, *Plautus și fanfaronii și Pragul albastru*. O parte din aceste piese au fost strânse în volumele *Teatru* (1976), *Arca bunei speranțe* (1982) și *Bieții comedianți* (1985). „Eu cred că o nuvelă e mai aproape de teatru și romanul e mai aproape de film. dar structura teatrului mi se pare diferită și de nuvelă și de roman. Teatrul e mișcare, conflict. În stare aproape pură. Iar dialogul mi se pare a fi materializarea esenței dialectice a lumii, a oamenilor și a valorilor. Când scriu proză visez. Las condeiul liber. Când scriu teatru mă chinui: gândesc trei ore, vorbesc singur și abia după aceea scriu trei rânduri. E o diferență”. Efortul de elaborare se simte, din păcate peste tot. „Spre rușinea mea, trebuie să recunosc că toate cele trei scenarii, pe care le-am scris și pe care le voi publica curând, sunt de fapt romane concentrate. Concentrate și traduse în limba obiectivului de filmare. Când le citesc mi se pare că sar încontinuu pagini, că răsfoiesc grăbit povestea mai lungă. Dar să nu uităm că a fi simplu e o treabă foarte complexă și târzie. Și a fi scurt, deasemenea”(1971). În postfața la *Jurnalul unui jurnalist fără jurnal*, Marin Sorescu constată, fericit, că „s-au produs în subterană, câteva capodopere ale genului, cum ar fi *Jurnalul fericirii* al lui Steinhardt sau acesta a lui Ion D. Sîrbu”.

Cele două scrieri de sertar „vin să contrazică o reflecție amară a lui Cioran, care-mi spunea odată, mâhnit, că noi, românii, mai că i-am întrecut pe ruși la anii de pușărie, numai că, spre deosebire de aceștia, nu suntem în stare să scriem o carte poștală. Or, aceste cărți sunt mai mult decât o carte poștală”. Sîrbu scrie, potrivit vecinului său Sorescu, „într-o stare de frică metafizică”. Această stare „generează curajul investigațiilor spirituale. E propice creației. Ființa ne e în alertă, simțurile stau la pândă, minunile își deschid corola în fața pupilei noastre dilatate la maximum”. Frica metafizică poate veni și din existența celor trei închisori pe care le-a cunoscut orice deținut politic.

Potrivit studiului *Memoria represiunii politice din perioada comunistă* de George Florian Macarie, foștii deținuți politici vorbesc de existența a trei închisori: cea mare, cea mică și cea interioară. Exact ca în *Iona* lui Sorescu: evadarea dintr-un chit te duce doar în burta unui chit mai mare. „Închisoarea mare era reprezentată de perimetrul închisorii. Orice încercare de evadare sau simpla apropiere de gardul închisorii se pedepsea cu împușcare fără somație. O a doua închisoare, cea mică era constituită din celulă. Ea poate fi considerată astfel

deoarece uneori era interzisă până la ieșirea în curte, astfel că celula a fost singurul lor univers pentru ani de zile. Un al treilea cerc penitenciar era cel interior, determinat de frica de a-ți exprima gândurile, numit și închisoarea sufletului. Existența ei se datora informatorilor din celulă, recrutați dintre deținuți dar și agenților din securitate, infiltrați în celulă. De asemenea, în unele închisori, tortura, umilința și privațiunile (de a se întâlni cu familia) au fost, în continuare, prezente”.

Ion D. Sîrbu a murit în ziua de 17 septembrie 1989 cu doar 96 de zile înainte de căderea sistemului comunist din România. Dacă ar mai fi trăit încă 55 de zile ar mai fi putut vedea măcar căderea Zidului. Pusă pe seama Măgarului Gary, moartea e văzută ca o ultimă formă de relief, ca un ultim obstacol în trecerea Dincolo. Vederea ultimului deal îl umple pe Gary de tristețe și amărăciune. „Simțea că așa e pe sfârșite, că se apropie ceasul cel greu. Disperarea lui era disperarea celui care nu mai poate spune nimic, fiindcă nimic nu mai are sens sau valoare. Trebuia să se despartă de ceva, el, care fusese cineva. Era obligat să-și înceapă ultima, marea, definitivă singurătate. Cea a strămoșilor. A măgăriei în sine. A pieilor albe ce bat toba când treci dintr-o lume în alta, din ființă în neființă. Din ridicol în tragic. Sau invers.”

În Arhiva C.N.S.A.S. am găsit o notă (nr. 0015418 din 17 iunie 1989) în care „SURU” i-a relatat unui fost coleg de detenție, Augustin Silviu Prunduș, str. Gheorghe Lazăr, nr. 20, ap. 3, loc. Cluj Napoca, următoarele: „...Am lucrat mult, stau drept și curat în fața morții. Aici, la Craiova, fiind cu Școală Ardeleană serioasă, am scris o operă. Am publicat peste 10 volume, mai am patru în manuscris. Mă doare inima pentru cele 4-5 cărți pe care ar fi trebuit să le scriu... Degeaba, nisipul clepsidrei mele s-a scurs... Frate Silviule, bătălia noastră a fost lungă. Am învins. Chiar dacă am pierdut totul în această bătălie...” Ca orice operă literară majoră, și viața lui Sîrbu ne propune un final deschis.

Cuvinte cheie: scriitorul subteran, Securitate, procese, detenție, literatura subversivă, literatură de sertar, memorii

SCRIITORUL SUBTERAN. STUDIU DE CAZ: ION D. SÎRBU

CUPRINS

Introducere.....	3
I. Scriitorul public și scriitorul subteran.....	12
I.1. Literatura-literatură și literatura secundară	
I.2. Ion D. Sîrbu în <i>Memorialistica și literatura închisorilor și lagărelor comuniste</i>	
I.3. Profesiunea de scriitor (liber și occidental)	
I.4. Antinomia lui Turgheniev.	
I.5. Omul de prisos	
I.6. Modelul (sovietic) și Oglinda lui	
I.7. <i>Noi și Mersul trenurilor</i>	
I.8. <i>Underground</i> sau Ivan Denisovici vs. Benedikt Petrovici	
I.9. De la subterană la mansardă, de la Marx la Iisus	
I.10. Precursorii scrisului la două mâini	
I.11. Literatura suferită (îndurată) și literatura ne-suferită	
I.12. Jurnalele, ca formă de rezistență morală și culturală	
I.13. Tovarăși de drum reconverțiți la modernism	
I.14. Marii scriitori devin tovarăși de drum	
I.15. Scriitori solitari și scriitori solidari	

I.16. Jurnalul secret. Argumente pro și contra	
I.17. Literatura subterană. Varianta roz.	
I.18. Scriitorii „oficiali” dela Școala de literatură	
I.19. Dissidentia	
Note de final.....	54

II. Viața scriitorului oglindită în arhiva CNSAS.....58

II.1. Informatorii calificați și informatorii necalificați	
II.2. Scriitorul în anul arestării sale	
II.3. Scriitorul, la ieșirea din detenție	
II.4. Ion D. Sîrbu, secretar literar la teatrul mare și la teatrul mic	
II.5. Petrila, oraș deschis, Genopolis, orașul interzis	
II.6. Deschiderea dosarului de verificare	
II.7. Vecinii scriitorului, în vizorul Securității	
II.8. Relațiile cu străinii dela <i>Minerva</i>	
II.9. Părerii pro și contra în privința Obiectivului urmărit	
II.10. Transformarea dosarului de verificare în dosar de acțiune informativă individuală	
II.11. Proiecte mari în 1968, anul Primăverii dela Praga	
II.12. Controlul total al informației. Anchete asupra proiectatei reviste <i>Sinteze</i>	
II.13. Radicalizarea discursului public	
II.14. Eșec în cinematografie, un prim succes în dramaturgie	
II.15. Lupta cu modelul nord-corean în literatură și artă	
II.16. Ieșirea din sistem. Scrierea literaturii de sertar	
II.17. Renunțarea la dialog. Apelul la Cuvântul ce exprimă adevărul	
II.18. Final cu 60 de informatori	
Note de final.....	101

II. Sagrada familia.....103

III.1. Strămoșii

III.2 Părinții

III.2.1.Mama scriitorului, Elisabeta Glaser

III.2.2. Tatăl scriitorului, Ion Sîrbu

III.3. Fratele vitreg, Leopold Sterhlick

III.4. Nepotul Dorel Crăciun

III.5. Nepoata Monica Crăciun Ionescu

III.6. Soțiile

III.6.1. Maria „Gigi” Ardelean

III.6.2. Elisabeta “Lizica” Afrim

III.7. O iubire imposibilă

III.8. Sora, Irina Sîrbu

III.9. Verișori, unchi, mătuși, nepoate

Note de final.....129

III. Valea și Colonia petrileană.....132

IV.1. Valea copilăriei lui Sîrbu

IV.2. Valea, din Imperiu la statul român (relatarea lui Gustav Polyac de Samson)

IV.3. Coloniile mineritului carbonifer

IV.3.1.Coloniile din Valea Jiului

IV.3.2 Colonia minerească polietnică din Petrila

IV.3.3 Lumea Coloniei petrilene

IV.3.4 Colonia petrileană din *Șoarecele B*

IV.4 Cărbunele. scurtă istorie

IV.5. „Consumul” social, în Valea Jiului

IV.6. Petrila culturală la începutul veacului XX

IV.7. Petroșaniul cultural la începutul veacului XX

Note de final.....	157
IV. Matricea natală.....	159
V.1. Descrierea geografică și istorică a Petrilei	
V.2. Apele ținutului și izvoarele istorice	
V.3. Mentalitățile locului / Proletarul (veneticul/ baraba) versus țăranul (momârlanul) Văii	
V.4. Valea, teritoriu de graniță între Imperiu și Țară	
Note de final.....	166
V. Casa natală.....	167
VI.1. Povestea casei petrilene de pe actuala stradă Ion D. Sîrbu, nr. 6, fostă Zorilor, fostă Malinovski, fostă Ferdinand	
VI.2. Parcul, inima Coloniei petrilene	
Note de final.....	172
VI. Școala/ anii de formare ai lui Sîrb Dezideriu.....	173
VII.1. Școala primară	
VII.2. Liceul de băieți din Petroșani	
VII.3. Facultatea de Litere și Filozofie. Licența	
VII.4. Doctoratul pe puncte	
Note de final.....	182
VII. Frontul.....	183
VIII.1 1001 de zile (și de nopți) în prima linie	
VIII.2. Frontul și licența	
Note de final.....	190

VIII. Zarurile roșii.....191

IX.1. Comunismul la începutul secolului XX în Valea Jiului

Note de final.....198

IX. „Cercul Literar de la Sibiu”. Eroi, destine și victime colaterale...199

X.1.Preambul

X.2.Manifestele

X.3.Climatul politic

X.4.Reacții pro și contra Manifestului

X.5 Eroi și destine

X.6 Victime colaterale

X.7 Imaginea tânărului Ion D. Sîrbu într-*Un roman epistolar*

Note de final.....221

X. Dascălul Sîrbu.....223

XI.1. De la Baia de Arieș la *Revista de pedagogie* din București

Note de final.....229

XI. Procesele și condamnările lui Ion Dezideriu Sîrbu.....230

XII.1. Primul proces

XII.2. Al doilea proces

XII.3. Al treilea proces.

XII.4 Post scriptum la procese

XII.5. Ion D. Sîrbu în *Raportul final al comisiei prezidențiale pentru analiza dictaturii comuniste din România*

XII.6. Ion D. Sîrbu în *Cartea Albă a Securității*

Note de final.....250

XII. Scriitorii și Partidul în anii premergători arestării scriitorului....251

XIII.1. Conferința secretă a Uniunii Scriitorilor din 1955

XIII.2. Prima zi a lucrărilor. 13 iulie 1955

XIII.3. A doua zi a lucrărilor. Joi, 14 iulie 1955

XIII.4. Ziua a treia a lucrărilor. Vineri, 15 iulie 1955

XIII.5. A patra zi a lucrărilor. Luni, 18 iulie 1955

XIII.6. A cincea zi a lucrărilor. Marți, 19 iulie 1955

XIII.7. A șasea zi a lucrărilor. Joi, 21 iulie 1955

XIII.8. Scriitorii și Partidul. În 1956

XIII.9. Cazul „Ziaristii”

Note de final.....279

XIII. Închisorile deținutului Sîrb Dezideriu.....283

XIV.1. Aritmetica detenției: 5 ani, 4 luni și 20 de zile

XIV.2. Închisorile plutitoare

XIV.3. Ursul Buru, simbolul eternei reînțoarceri în lanțuri

XIV.4. Detenția politică. Mărturii complementare

XIV.5. Inventarul terorii

XIV.6. Profesorul Sîrbu și ziaristul Bănuș

XIV.7. Sfaturile Securității: Obiectivul să-și uite trecutul

XIV.8. Scurt remember despre lagăre și deținuți

Note de final.....313

XIV. Mina strămoșilor.....	315
XV.1. L'eternel retour	
XV.2. Oamenii din subterană	
XV.3. Cărbune sublimat în <i>Frunze care ard</i>	
Note de final.....	321
XV. Dosarele de acțiune informativă individuală.....	322
XVI.1. Obiectivul ”Șerbănescu”	
XVI.2. Obiectivul „Ursu”	
XVI.3. Obiectivul „Suru”	
XVI.4. „Surse” și Tehnici Operative	
Note de final.....	343
XVI. Călătoriile scriitorului.....	344
XVII.1. Călătoria în Vest	
XVII.2. Monologul scriitorul despre unica sa călătorie în Occident	
XVII.3. Călătoriile în Est	
Note de final.....	361
XVII. 1977. Un an în vizorul Securității.....	363
XVIII.1. Ianuarie	
XVIII.2. Februarie	
XVIII.3. Martie	
XVIII.4. Aprilie	
XVIII.5. Mai	
XVIII.6. Iunie	

XVIII.7. Iulie	
XVIII.8. August	
XVIII.9. Septembrie	
XVIII.10. Octombrie	
XVIII.11. Noiembrie	
XVIII.12. Decembrie	
Note de final.....	389

XVIII. Epistolar.....391

XIX.1. Cenzura secretă a corespondenței	
XIX.2. Conspirarea muncii de cenzură	
XIX.3. Corespondența Sîrbu-Doinaș	
XIX.4. Scrisori deschise... după 20 de ani	
XIX.5. Dosar epistolar Ion D. Sîrbu - Lucian Giurchescu	
XIX.6. Scrisorile. Descoperiri potențiale	
Note de final.....	412

XIX. Sîrbu, numărătoarea inversă.413

XX.1. Final countdown	
XX.2. Ultimele nouă luni de viață: speranța e un drog	
XX.3. Moartea scriitorului, în “Steagul roșu”	
XX.4. Moartea scriitorului în „România liberă”	
XX.5. Moartea scriitorului în „România literară”	
XX.6. Viața Post Humus	
Note de final.....	433

XX. Opera..... 435

XXI.1. Principiile etice și teatrul

XXI.2 Receptarea antumă

XXI.3. Aventura cinematografică

XXI.4 Receptarea postumă

XXI.4.1. Receptarea poeziei

XXI.4.2. Receptarea scriitorului în *Istoria...* lui Nicolae Manolescu

XXI.4.3. Receptarea scriitorului în *Istoria...* lui Alex Ștefănescu

XXI.4.4. Receptarea scriitorului în *Istoria...* lui Marian Popa

XXI.4.5. Receptarea *Jurnalului unui jurnalist fără jurnal*

XXI.4.6. Simbolurile animaliere în opera lui Sîrbu

XXI.5 Isarlâk. Istorie și simbol al comunismului dinastic

Note de final.....477

XXI. Addenda sentimentală.....482

XXII.1. Povestea unei întâlniri providențiale

XXII.2. Prima scrisoare al lui Ion D. Sîrbu către Mihai Barbu

XXII.3. Scrisoarea lui Ion D. Sîrbu către Mihai Barbu (2)

XXII.4. Nota Securității cu privire la corespondența „Suru” - Barbu

Note de final.....486

Concluzii.....487

Bibliografie.....501

Anexe.....522
